

18. Euro-Majdan, Ruslands indblanding og Ukraines destabilisering

Underskrivelsen af associeringsaftalen med Ukraine stod på dagsordenen for det EU-topmøde, som fandt sted i Vilnius den 28./29. november 2013. Efter flere års forhandlinger var den udvidede og omfattende frihandelsaftale mellem EU og Ukraine, som var en integreret del af associeringsaftalen, den 19. juli 2012 blevet paraferet og traktatteksten fastlagt. På et EU-Ukraine-topmøde i februar 2013 var EU-delegationen og Ukraines præsident Viktor Janukovitj blevet enige om at underskrive associeringsaftalen i november samme år. Ganske vist krævede EU yderligere reformtiltag, men i løbet af året opfyldte Ukraine de fleste af betingelserne. Kun kravet om løsladelse af Julija Timosjenko blev ikke imødekommet af Janukovitj. Efter at Timosjenko selv havde opfordret EU til ikke at fastholde denne betingelse, syntes intet længere at stå i vejen for en underskrivelse. Imidlertid lod EU's udenrigsministre og den tyske forbundskansler Angela Merkel det frem til midten af november stå åbent, om man var indstillet på at underskrive associeringsaftalen.

Rusland havde allerede gentagne gange sat sig imod Ukraines associering med EU, fordi den ville være i modstrid med Vladimir Putins planer om en eurasiske union (indbefattet Ukraine) og true Ruslands krav på hegemoni i det postsovjetiske område. Rusland forstærkede i sommeren 2013 sit pres for at forhindre aftalen.

Et af midlerne var fremhævelsen af de tætte, religiøse, kulturelle og historiske bånd mellem Rusland og Ukraine. I juli 2013 deltog præsidenterne Putin og Janukovitj sammen med moskvapatriarken

Kirill og andre høje gejstlige i Kijev i festlighederne omkring fejringen af 1025-årsdagen for dåben af rus. Ved denne lejlighed erklærede Putin, at den åndelige enhed mellem Ruslands folkeslag og Ukraines var så stabil, at den ville holde stand over for politiske rystelser. I en tale til det internationale Valdaj-forum i september 2013 betonedes Putin på ny Ukraines tilhør til den ”russiske verden”:

”Ukraine er uden for enhver tvivl en uafhængig stat. Således er historien forløbet. Men lad os ikke glemme, at den nuværende russiske stat har sine rødder ved Dnepr. Vi har, som vi plejer at sige det, i Dnepr vort fælles dåbsfad. Vi har fælles traditioner, en fælles mentalitet, en fælles historie og kultur. Vi har sprog, der ligner hinanden meget. I den henseende, jeg gentager det, et vi ét folk. Naturligvis har det ukrainske folk, den ukrainske kultur og det ukrainske sprog vidunderlige egenskaber, som udgør den ukrainske nations identitet. Og vi ikke blot respekterer den, men, hvad mig angår, elsker jeg den. Ukraine er en del af vor store russiske eller russisk-ukrainske verden. Men historien har medført, at dets territorium i dag er en uafhængig stat, og det respekterer vi.”

Samme efterår forstærkede medierne den antiukrainske propaganda. Den prominente russiske tv-journalist Dmitrij Kiselev malede i en udsendelse med titlen ”Euthanasie à l’Ukraine” de negative følger af en underskrivelse af associeringsaftalen med EU i de sorteste farver og greb tilbage til gamle stereotyper om det forræderiske Ukraine, idet han med en hentydning til hetman Masepas svigt over for Rusland og dennes forbund med den svenske konge beskyldte det for ”neo-masepisme”.

I sommeren 2013 indledte Rusland en ”handelskrig”, der skulle gøre det klart for ukrainerne, hvad de havde at vente, hvis de underskrev associeringsaftalen med EU. I første omgang blev kontrollen for ukrainske varer skærpet, derpå standsede Rusland i august (og

på ny i oktober) gennem en uge al import fra Ukraine. Også efterfølgende blev der lagt stærke hindringer for import fra Ukraine, og i denne forbindelse blev kul, rør, togvogne, kød og slik (herunder chokolade fra fabrikker ejet af oligarken Porosjenko) ramt særlig hårdt. Moskva erklærede, at indgåelse af en associerings- og frihandelsaftale med EU ville skade den generøse toldordning med Rusland. Samtidig blev Armenien med succes sat under pres, således at landet i oktober afgav en erklæring om sin indtræden i toldunionen. I oktober truede man Ukraine med visapligt i tilfælde af, at landet ikke tiltrådte toldunionen. En sådan foranstaltning ville have truet eksistensen for de hundredtusinder af ukrainere, som arbejdede i Rusland. Det Europæiske Parlament kritiserede allerede i september Ruslands pres, hvorpå den russiske Duma frabad sig EU's "ubegrundede beskyldninger". Som et positivt incitament bevilgede russiske banker i slutningen af september Ukraine en kredit på 750 millioner euro, og Gazprom stillede en prisreduktion i udsigt.

Den ukrainske ledelse udsendte modstridende signaler. I sin festtale på uafhængighedsdagen den 24. august erklærede Janukovitj, at associeringsaftalen var et vigtigt skridt for Ukraine; samtidig skulle imidlertid også den økonomiske integration med Rusland og de eurasiske stater videreføres. Den 3. september tilskyndede Janukovitj parlamentet til at vedtage alle de love, der var nødvendige for underskrivelsen af associeringsaftalen med EU. Efterfølgende blev disse love med få undtagelser vedtaget med stemmer fra såvel regeringsparti som opposition. Den 18. september udtalte Ukraines ledende ministre sig officielt til fordel for en underskrivelse af associeringsaftalen. Den 11. oktober erklærede ministerpræsident Asarov over for den tyske udenrigsminister Guido Westerwelle, at hverken han eller præsidenten havde til hensigt at stille sig i vejen for underskrivelsen af aftalen i november. Den 20. november 2013 mente Asarov, at hvad angik topmødet i Vilnius, forløb "alt efter planen". Ukraines strategi have ifølge ministerpræsidenten ikke ændret sig.

En dag senere fulgte kovendingen: De ledende ukrainske ministre bekendtgjorde en udsættelse af forberedelserne til underskrivelsen af associeringsaftalen med EU. Det var åbenlyst, at det var de russiske økonomiske sanktioner, som var hovedårsagen til dette uventede tilbagetog. Regeringen forklarede sin beslutning med nødvendigheden af at ”genoprette det aftagende produktionsvolumen og orienteringen af handels- og økonomirelationerne til Rusland og de øvrige medlemmer af Fællesskabet af Uafhængige Stater”. Handlen med Rusland var, lød det, gået tilbage med en fjerdedel. Og erklæringen fortsatte: ”Det er den mulige oprettelse af en frihandelszone mellem Ukraine og Den Europæiske Union, som er hovedårsagen til komplikationerne i relationerne til Rusland og til indførelsen af beskyttelsesforanstaltninger fra Ruslands side.” Asarov fremhævede, at det ”taktiske tilbagetog” udelukkende var blevet besluttet af økonomiske årsager og ikke ændrede Ukraines strategiske orientering. Han foreslog en trilateral kommission af repræsentanter for Ukraine, Rusland og EU, som skulle have til formål at løse de opståede aktuelle problemer.

Forud for beslutningen den 21. november havde den ukrainske præsident og ministerpræsident afholdt flere møder med deres russiske kolleger. Selvom det i første omgang ikke blev omtalt, er det sandsynligt, at Rusland allerede på det tidspunkt bragte ikke blot pisker af økonomiske sanktioner i anvendelse, men også gulroden af finansielle løfter. Disse blev først den 17. december officielt bekendtgjort under et møde mellem Janukovitj og Putin i Moskva. Rusland gav løfte om en kredit på 15 milliarder dollar gennem køb af ukrainske statslån; 3 milliarder blev straks udbetalt. Ydermere gav Gazprom tilsagn om en tidsmæssig begrænset sænkning af gasprisen fra 400 til 270 dollar per kubikmeter. EU havde allerede forinden lovet Ukraine økonomisk støtte fra EU og Den Internationale Valutafond, når associeringsaftalen var blevet underskrevet.

Euro-Majdan-Revolutionen

Allerede om aftenen den 21. november kom det i Kijev og Lviv til de første protester mod regeringserklæringen. Gennem sociale netværk som Facebook og Twitter blev der opfordret til demonstrationer, som efter navnet på Uafhængighedspladsen i Kijev snart blev betegnet som Euro-Majdan. Protesterne greb hurtigt om sig og nåede den 24. november et første højdepunkt, da titusinder (efter oppositionens angivelser mere end 100.000) gik på gaden i Kijev. Blandt demonstranterne var, som allerede under Den Orange Revolution, talrige studerende og andre repræsentanter for den unge intelligens. I nogle byer i Vest- og Centralukraine besatte demonstranterne områdeforvaltningens bygninger. I Kijev organiserede regeringen en moddemonstration med nogle tusinde deltagere.

Den 28./29. november samledes EU's regeringschefer, som planlagt, til deres topmøde. Janukovitj rejste til Vilnius, men underskrev ikke associeringsaftalen. Han forsikrede, at Ukraine som tidligere tilstræbte integrering i EU. Repræsentanter for EU erklærede, at dørene fortsat ville stå åbne for Ukraine. Allerede forud for topmødet havde EU imidlertid udtalt sig mod forslaget om trilaterale drøftelser med Rusland og Ukraine.

Efter modtagelsen af underretninger fra Vilnius samlede talrige demonstranter sig på Uafhængighedspladsen, *Majdan nesalesjnosti*, i Kijev. Natten efter den 30. november ryddede bevæbnet politi fra specialenheden *Berkut* pladsen med magt, hvilket resulterede i sårede på begge sider. Trods forsamlingsforbud strømmede mellem 400.000 og 700.000 mennesker til Kijevs Majdan søndag den 1. december. Som reaktion på politiets brutale fremfærd blev bevægelsen mere voldelig, og militante aktivister kastede brosten mod politiet. I et modstød anvendte politiet tåregas og knipler. Flere hundrede demonstranter og udenforstående blev såret. Maskerede, bevæbnede aktivister forsøgte uden held at storme præsidentialforvaltningens bygning.

Demonstranterne besatte imidlertid sædet for Kijevs byforvaltning og (gennem mere end to måneder) Fagforbundenes Hus. I parlamentet stillede oppositionen en mistillidsdagsorden mod regeringen, som blev afvist af det regeringsloyale flertal. Derpå blokerede demonstranter i to dage parlamentet. Mange af dem blev arresteret.

Mens Den Orange Revolution i vidt omfang havde været fri for vold, førte ordensmagtens brutale indsats mod Euro-Majdan allerede tidligt til voldelige reaktioner fra aktivisterne. Den civilsamfundsmæssige massebevægelse antog revolutionær karakter. I stedet for bevægelsens oprindelige mål, underskrivelsen af associeringsaftalen, trådte nu målet om at vælte regeringen og præsidenten. Lederne af de tre vigtigste oppositionspartier Arsenij Jatsenjuk (Fædreland), Vitalij Klytjko (UDAR) og Oleg Tjagnibok (Frihed) opfordrede til fredelige demonstrationer. De var også i den følgende tid tilstede på Majdan, men uden at opnå den indflydelse og popularitet, som Jusjtjenko og Timosjenko havde nydt under Den Orange Revolution. Euro-Majdan blev initieret og organiseret nedefra, og det var ikke politikerne, men Majdan, der bestemte begivenhedernes gang.

Den efterfølgende søndag, den 8. december, kom der i den såkaldte Millionernes March på ny mindst 500.000 (efter oppositionens angivelse op mod en million) mennesker til Kijevs Majdan. Omkring 15.000 støttede i en moddemonstration præsidenten. Regeringskvarteret blev afspærret med barrikader, og foran bygningen med de vigtigste ministerier blev der rejst telte. Samme dag væltede og ødelagde højreorienterede grupper det sidste tilbageblevne Lenin-mindesmærke i byens centrum. I de følgende dage slog politiet tilbage, generobrede byforvaltningens bygning og gennemførte razziaer mod oppositionens kontorer.

Demonstrationerne forplantede sig til talrige andre byer, hovedsageligt i den vestlige del af landet, i mindre grad i det østlige Ukraine. Der samledes et betragteligt større antal (70.000 i Kharkiv og 15.000 i Donetsk) for at støtte regeringen. Den østlige del af Ukraine,

som orienterede sig stærkere mod Rusland, tog altså i overvejende grad stilling mod Euro-Majdan. Derimod stillede milliardæren Porosjenko sig på de protesterendes side og sikrede med tv-stationen Den 5. Kanal objektive reportager om Euro-Majdan.

I den efterfølgende tid kom det til målrettede voldshandlinger mod enkelte repræsentanter for Euro-Majdan. Journalisten Tetjana Tjornovol, der havde skabt sig et navn med sine beretninger om korrupsion og organiseret kriminalitet, blev trukket ud af sin bil og slået fordærvet. Et mæglingsforsøg fra ekspræsidenterne Kravtjuk og Kutjma var forgæves, idet oppositionslederne afviste at sætte sig ved det ”runde bord” sammen med Janukovitj. Ikke desto mindre udstedte parlamentet en amnesti for de tilbageholdte aktivister. Titusinder af demonstranter holdt i december og januar ud i den bitre kulde på Majdan. I mellemtiden havde de rejst en teltby i Kijevs centrum. Befolkningen forsynede dem med mad, brændsel, varmt tøj og varm te.

En ny eskalering blev udløst, da parlamentet den 16. januar 2014 vedtog en række love, som kraftigt indskrænkede demonstrationsretten. Maskerede aktivister gjorde brug af brosten og molotov-cocktails og forsøgte (uden held) at storme parlamentet. Politiet svarede igen med vandkanoner, tåregas og gummiprojektiler. Herunder blev 120 demonstranter og 80 politifolk såret. Endvidere fandt der demonstrationer sted i næsten alle Vestukraines byer, samt i flere byer i Centralukraine, og offentlige bygninger blev besat. I nogle byer i landets østlige og sydlige dele mislykkedes sådanne forsøg.

Den 24. januar krævede nye sammenstød i Kijev de første døds-ofre; fem demonstranter og en politimand blev dræbt. Ved siden af Berkut optrådte der grupper af bøller- de såkaldte *titusjky* -, som blev betalt af regeringen, og som overfaldt og tævede Majdan-aktivister. Enkelte aktivister blev bortført og, som Igor Lutsenko og Dmitri Bulatov, tortureret eller, som Jurij Verbitskij, myrdet. For at beskytte sig mod voldelige overgreb opstillede Majdan et selvforsvar (*samoo-*

borona), som patruljerede i Kijev. Små grupper som det ultranationalistiske ”Højre Sektor” optrådte bevæbnede.

Mod slutningen af januar veg regeringen tilbage. Janukovitj tilbød Jatsenjuk posten som ministerpræsident, hvilket denne omgående afviste. Den 28. januar blev de love, som var blevet vedtaget den 16. januar, trukket tilbage, og ministerpræsident Asarov og den samlede regering trådte tilbage. Parlamentet vedtog på ny en amnesti for fredelige demonstranter. Aktivisterne frigav derpå nogle besatte bygninger og gader. I første halvdel af februar syntes situation at være blevet roligere. Men demonstranternes centrale krav var fortsat ikke opfyldte, og Majdan opløste sig ikke. Det var stilheden før stormen.

Hvorledes reagerede EU, USA og Rusland på Euro-Majdan? Allerede tidligt besøgte en hel række delegerede fra Europaparlamentet og politikere som den tyske udenrigsminister Guido Westerwelle Kijevs Majdan og mødtes med repræsentanter for oppositionen. EU’s repræsentant for udenrigsanliggender og sikkerhedspolitik, Catherine Ashton, lovede under betingelse af økonomiske reformer økonomisk støtte til Ukraine. Den 1. februar mødtes Jatsenjuk og Klytjko på sikkerhedskonferencen i München med repræsentanter for EU og den amerikanske udenrigsminister John Kerry. Som reaktion på krænkelser af menneskerettigheder under de voldsomme sammenstød vedtog EU og USA sanktioner mod særskilte ukrainske politikere.

Mens EU og USA altså anerkendte oppositionen i Euro-Majdan som samtalepartner, fordømte Rusland dennes ”ulovlige aktioner” og protesterede mod ”vestlige politikeres indblanding”. De russiske medier beskrev Euro-Majdan som en aktion fra udenlandsk kontrollerede lejesoldater. Den civilsamfundsmæssige massebevægelse foruroligede åbenlyst Putin og den russiske ledelse, som frygtede en spredning til Rusland. På et møde i Moskva den 21. december 2013 drøftede Putin og Janukovitj Ukraines indtræden i toldunionen og, i henhold til udenrigsminister Lavrov, Ukraines deltagelse ”i den

eurasiske integrationsproces”. I slutningen af januar indførte Rusland på ny strengere toldkontrol ved import af ukrainske varer.

Fra begyndelsen af februar krævede demonstranter genindførelse af den under Janukovitj ophævede forfatning fra 2004/06, som gav parlamentet en stærkere stilling over for præsidenten end forfatningen fra 1996. Den 18. februar 2014 gennemførte de en march til parlamentet. Da parlamentet ikke tog imod andragendet om en revision af forfatningen, blokerede demonstranterne parlamentsbygningen, og volden eskalerede. Politiet indsatte tåregas og blændraketter og posterede skarpskytter på tagene. Demonstranterne kastede med sten, fyrværkeri og molotovcocktails og ødelagde hovedkvarteret for Regionernes Parti. Efter udløbet af et ultimatum stormede sikkerhedskræfterne Majdan og satte Fagforbundshuset, hovedkvarteret for de protesterende, i brand. Næste dag stormede oprørerne politistationen og kontoret for den indenlandske sikkerhedstjeneste SBU. 25 mennesker, heriblandt ni politifolk, blev dræbt. Janukovitj beklagede den umådeholdne anvendelse af vold og mødtes flere gange med oppositionslederne, uden at der blev opnået resultater. Også i flere byer i Vest- og Centralukraine besatte demonstranter områdeforvaltningerne, og mange repræsentanter for det stedlige politi skiftede side.

Den 20. februar gennemførte SBU og indenrigsministeriet en ”antiterroristisk aktion”. Hæren kom ikke til indsats, hvilket delvist skyldtes modstand i egne rækker. Skarpskytter fra politispecialenheden Berkut, som placeredes på tage og på højen over Uafhængighedspladsen, dræbte talrige aktivister og andre demonstranter. Det samlede antal dræbte på Majdan i februar er vurderet til at være flere end 100, blandt dem 16 politifolk.

Den ”antiterroristiske aktion” nåede ikke målet om at slå Euro-Majdan-Revolutionen ned. Den brutale anvendelse af vold mod hovedsageligt ubevæbnede demonstranter førte derimod til, at regeringslejren gik i opløsning. For første gang i det uafhængige

Ukraines historie greb regeringen med åben vold ind mod sine borgere. Dermed mistede Janukovitj og hans regime deres legitimation. Nu forløb alt meget hurtigt. Allerede den 20. februar krævede parlamentet under et ekstraordinært møde, at den ”antiterroristiske aktion” blev indstillet. For første gang siden 2010 opnåede oppositionen flertal, idet 35 delegerede fra Janukovitj’ Regionernes Parti sluttede sig til den. I de følgende tre dage trådte mere end en tredjedel af parlamentsmedlemmerne ud af Regionernes Parti. Også enheder i politiet og hæren stillede sig på Majdans side; det samme gjorde enkelte indflydelsesrige oligarker. Det var af stor betydning for revolutionens hurtige sejr, at støtter af det gamle regime gik over til protestbevægelsen.

Et sidste forsøg på et forlig fandt sted den 21. februar, da Tysklands og Polens udenrigsministre samt en højtplaceret fransk diplomat bragte en aftale i stand mellem Janukovitj og de tre oppositionsledere Jatsenjuk, Klytjko og Tjagnibok, hvori begge sider forpligtigede sig til at indstille volden, genindføre forfatningen fra 2004, indsætte en koalitionsregering og inden december 2014 gennemføre et præsidentvalg.

Mange repræsentanter for Euro-Majdan var ikke indforståede med dette kompromis. De følte sig taget ved næsen af de politiske eliter, som endnu en gang sluttede en pagt hen over ”folkets” hoveder. I deres opfattelse var også de tre ledere af oppositionspartierne forrædere mod Majdans sag. Majdans aktivister indstillede ganske vist lige som regeringskræfterne volden, men de var efter blodbadet i Kijev ikke længere indstillede på at acceptere Janukovitj som præsident. Enkelte grupper erklærede, at de ville opretholde deres modstand frem til Janukovitj’ tilbagetræden. Majdans aktivister kontrollerede nu i vidt omfang Kijev. Janukovitj’ residens blev åbnet for offentligheden, som blev forarget over luksusen og undrede sig over hans ekstravagante smag.

Det i 2012 valgte parlament, hvori oppositionen nu havde flertal, overtog derefter initiativet. Den 21. februar genindførte det den gamle forfatning fra 2004/06 og gav dermed sig selv flere beføjelser. Den følgende dag blev Oleksandr Turtjinov, en nær ven af Julija Timosjenko, som havde været tilstede på Majdan, valgt til formand for parlamentet. Samme dag besluttede parlamentet med stort flertal at suspendere præsident Janukovitj fra hans embede og et nyvalg den 25. maj. Dermed sprængte parlamentet sine forfatningsmæssige beføjelser, som kun muliggjorde afsættelse af en præsident efter en møjsommeligt embedssuspensionsprocedure. Dette brud på de politiske spilleregler var ganske vist i sig selv betænkeligt, men nødvendigt i den givne situation for at forhindre et magtvakuum og stabilisere situationen. Janukovitj' embedssuspension blev straks anerkendt af EU, men ikke af Rusland.

Janukovitj havde allerede efter den 19. januar truffet foranstaltninger til en mulig flugt og havde bragt en del af sin formue ud af landet. Om aftenen den 21. februar, kort efter aftalen med oppositionen, flygtede han fra Kijev, først til Østukraine og derefter til Rusland. Den 22. februar erklærede han i et videobudskab, at han fortsat betragtede sig som Ukraines legitime præsident. Hans modstander Julija Timosjenko blev efter tredive måneders fængsling befriet fra fængslet i Kharkiv og kom endnu samme aften til Majdan for at tale til sine tilhængere.

Det, at parlamentet med stort flertal afsatte præsidenten, kan imidlertid ikke skjule, at talrige politikere og embedsmænd i Øst- og Sydukraine misbilligede Majdan-Revolutionen og satte spørgsmålstegn ved parlamentets autoritet. Som rundspørger viser det, så afviste flertallet af øst- og sydukrainere fra begyndelsen af Euro-Majdan. Særlig stor utilfredshed vakte parlamentsbeslutningen af 23. februar, som ophævede den i 2012 vedtagne sproglov, som havde givet regionalprogene (frem for alt russisk) flere rettigheder. Den ny lov blev ganske vist ikke sat i kraft, men blev af Majdans modstan-

dere benyttet til at kritisere den ny regerings angivelige forcerede ukrainisering af Øst- og Sydkraine.

Den 23. februar blev Turtjinov valgt til midlertidig præsident, og den 27. februar valgte parlamentet på forslag fra Majdan-rådet Arsenij Jatsenjuk til ministerpræsident. I hans overgangsregering dominerede repræsentanter for partiet Fædreland. Vitalij Klytjko og hans parti UDAR gav afkald på regeringsembeder. Ikke desto mindre stillede hans parti med Valentin Nalivajtjenko den ny formand for den hemmelige tjeneste SBU. Janukovitj' Regionernes Parti blev ikke repræsenteret. Ud over flere partiløse var der blandt regeringens 21 medlemmer også fire fra det nationalistiske Svoboda, hvis formand Tjagnibok havde optrådt på Majdan sammen med Jatsenjuk og Klytjko. Deltagelsen af et højreekstremt parti i regeringen vakte betænkeligheder i udlandet. Majdan var repræsenteret i regeringen ved fire af sine fremtrædende partiløse aktivister. Majdans ”kommandant” Andrij Parubij, parlamentsmedlem for partiet Fædreland, blev sekretær for Rådet for National Sikkerhed og Forsvar. Majdan havde sejret. Kijevs Majdan blev et erindringspunkt, hvor ofrene for volden, ”de guddommelige hundrede”, blev mindet med fotos, stearinlys og masser af blomster.

Overgangsregeringen stod i første omgang over for opgaven at skulle konsolidere sin magt. Den tilstræbte en hurtigst mulig underskrivelse af associeringsaftalen med EU og indledte de dertil nødvendige reformer i justitsvæsenet og statens budget. Den 23. marts blev associeringsaftalen med EU underskrevet og dens politiske del straks sat i kraft. Dermed var Majdan-Revolutionens oprindelige krav blevet opfyldt. Det drejede sig om den mest omfattende aftale, som EU nogensinde havde indgået med et ikke-medlem. For at konsolidere den ny regering og afværge en truende statsbankerot var Ukraine henvist til vestlig hjælp. IMF bevilgede den 30. april Ukraine en kredit på 17 milliarder dollar og overførte den 6. maj den første tranche på 3,2 milliarder. Dertil kom betragtelige kreditter

fra EU, USA og Verdensbanken. Imidlertid stod den ukrainske regering over for endnu større problemer, idet Rusland nu truede statens territoriale beståen.

Efter Den Orange Revolution i 2004 førte en civilsamfundsmæssig massebevægelse for anden gang til et magtskifte i Ukraine. I intet andet land har der siden revolutionen i 1989/91 været en sammenlignelig masseprotest. Lige netop i de øvrige postsovjjetiske stater (bortset fra de tre baltiske), var der end ikke ansats til en sådan. Hvad var årsagerne hertil? Hvorledes virkede Euro-Majdan? Hvem var dens bærere?

Euro-Majdan var fra begyndelsen en spontan civilsamfundsmæssig massebevægelse, som strakte sig uafbrudt over tre måneder. Den Orange Revolution varede derimod kun 17 dage. I modsætning til Den Orange Revolution var Euro-Majdan ikke et projekt for eliterne, men for brede kredse af samfundet. Den udviklede selvstændige strukturer og elementer af selvforvaltning. Det lykkedes med fredelige midler at besætte det offentlige rum i hovedstaden, synligt i den teltby, hvor tusinder af Majdan-demonstranter hele vinteren igennem trodsede temperaturer ned til 20 minusgrader. Dette var kun muligt takket være støtten fra befolkningen, som forsynede dem med mad, oprettede suppekøkkener, tilbød medicinsk og juridisk bistand og endog skabte en videnskabscamp, som organiserede diskussionsfora og foredrag.

Masseprotestens aktioner var mangfoldige og opfindsomme og reagerede fleksibelt på regeringens aktioner. I begyndelsen var demonstrationer de hyppigste, senere fulgte besættelser af offentlige bygninger, rejsning af barrikader og afspærringer, afbrænding af bildæk og afbrydelse af trafikveje. Her spillede den såkaldte Auto-Majdan, som med flere end 1000 køretøjer støttede kommunikation og forsyning, en rolle. For koordinering og udbredelse af modstanden var de sociale medier af særlig stor betydning ved siden af små tv-stationer.

Masseprotesten var fra begyndelsen af fredelig. Først da regeringen gik frem mod demonstranterne med brutal vold, reagerede nogle grupper med vold, kastede brosten og molotovcocktails og anvendte også i enkelte tilfælde skydevåben. Anvendelsen af væbnet magt var en vigtig forskel fra Den Orange Revolution. Ukrainere havde stolt henvist til, at deres land i modsætning til Rusland (Tjetjenien) og Georgien efter 1991 var forblevet fredelig. Politiet og derpå militante aktivister brød for første gang dette tabu – med vidtrækkende konsekvenser. En aflyttet telefonsamtale med den estiske udenrigsminister gav næring til den formodning, at der blandt skarpskytterne den 20. februar også havde været Majdan-aktivister, som muligvis havde skudt på deres egne folk for at fremprovokere en yderligere eskalering af volden. Denne alvorlige beskyldning kunne efterfølgende ikke bevises, men heller ikke en undersøgelseskommission bragte fuldkommen klarhed. Jeg anser det for mere sandsynligt, at det for skarpskytternes vedkommende drejede sig om *agents provocateurs* eller om en målrettet misinformation fra regeringen eller Rusland.

Hvem var bærerne af Euro-Majdan? Helt fra begyndelsen spillede studerende en stor rolle, men snart blev det repræsentanter for middelklassen, faglærte arbejdere, forretningsfolk og embedsmænd, som trådte i forgrunden. I overensstemmelse hermed var det gruppen af de 30- til 40-årige, som var stærkest repræsenteret, i modsætning til aktivisterne i Den Orange Revolution, som havde været betragteligt yngre. Mange af de protesterende i Euro-Majdan havde allerede været engagerede i Den Orange Revolution og anvendte nu ni år senere deres erfaringer herfra. Mens kvinder og mænd var ligeledes repræsenteret ved protestens begyndelse, steg andelen af mænd stærkt i takt med radikaliseringsen. Det overvejende flertal af aktivister kom fra Kijev; med tiden steg andelen af aktivister, der kom fra provinsen – især fra Vest- og dele af Centralukraine -, stærkt.

Euro-Majdan var i sin kerne en basisdemokratisk bevægelse. De politiske partier spillede ikke en ledende rolle, selvom deres

formænd Jatsenjuk, Klytjko og Tjagnibok og også andre politikere så som Turtjinov og Jurij Lutsenko var tilstede på Majdan. De kontrollerede ikke begivenhederne, men blev drevet af massebevægelsen. Den ukrainske græsk-katolske og den ukrainske ortodokse kirke (Kijev-patriarkatet) støttede Majdan, mens den ukrainske ortodokse kirke, som var underlagt Moskva-patriarkatet, holdt sig tilbage. Majdans ledelsesstrukturer var ustabile. Lejlighedsvis blev der indkaldt en folke-*vetje* (efter Kijev-rus) eller en folke-*rada* (efter kosakisk forbillede). I slutfasen trådte nationalisten Andrij Parubij frem som Majdans ”kommandant”.

Den rolle, som den såkaldte ”Højre Sektor” spillede på Majdan, er omstridt. ”Højre Sektor” var først opstået i slutningen af november 2013 som en sammenslutning af marginale radikale højreekstremistiske grupper, som knyttede deres program til OUN og partisanerne i UPA. Ganske vist eksisterede der forbindelser til det nationalistiske parti Frihed, men organisationerne var adskilte. Den af Dmytro Jarosj anførte ”Højre Sektor” var medansvarlig for voldseskalaationen i januar og februar og gjorde sig bemærket i gadekampene med ordensmagten. Ikke desto mindre var ”Højre Sektor” blot en af flere selvforsvarsgrupper, som ydede voldelig modstand mod regeringen.

Den rolle, som det såkaldte ”Højre Sektor” spillede på Majdan, er omstridt. ”Højre Sektor” var først opstået i slutningen af november 2013 som en sammenslutning af marginale, radikale højreekstremistiske grupper, som knyttede deres program til OUN og partisanerne i UPA. Ganske vist eksisterede der forbindelser til det nationalistiske parti Frihed, men organisationerne var adskilte. Den af Dmitro Jarosj anførte ”Højre Sektor” var medansvarlig for voldseskalaationen i januar og februar og gjorde sig bemærket i gadekampene med ordensmagten. Ikke desto mindre var ”Højre Sektor” blot en af flere selvforsvarsgrupper, som ydede voldelig modstand mod regeringen.

Hvem var Majdans modstandere? Regeringslejren, som var helt afhængig af præsident Janukovitj, forsøgte med en blanding af vold og imødekommenhed at få kontrol med masseprotesterne. Med den voldelige indsats fra politiet og specialenheden Berkut mod de første protestaktioner den 29./30. november mistede regeringslejren sin troværdighed. Som følge af eskaleringen af volden i februar mistede Janukovitj hurtigt sin opbakning, og parlamentet, mange oligarker samt dele af politiet og hæren skiftede side.

Man bør imidlertid heller ikke overse, at Euro-Majdan forblev et anliggende for ukrainerne i vest og i centrum. Kun relativt få øst- og sydukrainere deltog, mens flertallet forholdt sig afvisende over for protestbevægelsen. De organiserede moddemonstrationer, men forblev i det store hele passive. Det betyder ikke, at alle forblev loyale over for Janukovitj, som også var gået stærkt tilbage i popularitet i det østlige og sydlige Ukraine. Men som rundspørger viste det, havde orienteringen mod Rusland og toldunionen betydelig flere tilhængere mod øst og syd end integrationen i EU. Således var Euro-Majdan fra begyndelsen ikke deres sag, men en foranstaltning fra Kijevs oppositionspolitikere og vestukrainerne. Den russiske propaganda, som blev udspremt i det østlige og sydlige Ukraine gennem russisk tv, bidrog til det vrangbillede, at Euro-Majdan var en af Vesten kontrolleret omvæltning, som blev udført af fascister. Selvom der siden årtusindeskiftet havde vist sig tendenser til en gradvis overvindelse af modsætningerne mellem vest/nord og øst/syd og til fremkomsten af en bred overgangszone, genskabte Euro-Majdan kløfterne mellem regionerne. De blev efterfølgende instrumentaliseret af Rusland med det formål at destabilisere Ukraine.

Som i de øvrige postsovjjetiske stater (med undtagelse af Baltikum) var der heller ikke i Ukraine nogen særlig lang tradition for demokrati og civilsamfund, hvorfra modstanden kunne næres. Hvor lå Euro-Majdan-Revolutionens dybere rødder? Det var især forbilledet og erfaringen fra Den Orange Revolution, som havde vist, at civil

ulydelighed kunne være succesfuld, der var inspirationen. Lige så vigtig var imidlertid erfaringen fra de orange kræfters hurtige forfald og svigtet fra disses forkæmpere. Denne erfaring pustede til mistroen over for alle politikere og bidrog til, at der blandt de overordnede mål ikke kun var en udskiftning af den politiske ledelse, men et systemskifte. I denne henseende kan Euro-Majdan med større berettigelse betegnes som en revolution end Den Orange Revolution.

Historien vil sandsynligvis kunne klarlægge, hvorfor der i to omgange optrådte civilsamfundsmæssige massebevægelser i Ukraine (og kun i Ukraine). Det er påfaldende, at kosaksymboler havde en fremtrædende placering i begge bevægelser. Kosakmyten om lighed og frihed, om oprør mod uretfærdighed og om anarki, som var udbredt i alle dele af Ukraine, bør ikke undervurderes som drivkraft. Selvorganiseringen af Euro-Majdan påberåbte sig eksplisit forbilledet fra Saporosjer Sitj. Kosakmyten var især udbredt i centrum og i øst, men alligevel var vestukrainerne overrepræsenterede i begge revolutioner. Dette viser de langvarige virkninger af det østrigske herredømme over Galicien, hvor ukrainerne i modsætning til i Rusland havde mulighed for at stifte partier, foreninger og andre civilsamfundsmæssige organisationer samt en egen nationalkirke. Disse traditioner overlevede også i Mellemlrigspolen og i den sovjetiske undergrund. I Vestukraine havde også den væbnede kamp mod det polske og det sovjetiske overherredømme dybe rødder. Erindringen om OUN (især om dets leder Stepan Bandera) og om UPA blev plejet af dele af Euro-Majdan. At der dermed også knyttes an til arven fra en radikal nationalisme hører til blandt belastningerne fra den nyere ukrainske historie. Trods påstande herom i den russiske propaganda spillede antisemitisme ingen rolle i Euro-Majdan. Tværtimod var der jøder blandt aktivisterne. I det hele taget var Euro-Majdan-bevægelsen ikke etnisk-nationalt præget, og talrige etniske russere og mennesker med anden etnisk herkomst sluttede sig til den. På Kijevs Uafhængighedsplads blev der talt meget russisk.